

30128 ✓

VORBIREA DE PROGRAM

rostită în Cluj la 23 Aprilie (6 Maiu) 1910.

DE

VASILE MANGRA.

BIBLIOTECA
No. inv. de carte 2706
1932

Aradi nyomda részvénytársaság.

Stimați alegători:

Știu, ca mulți curioși, dintre D-voastre, vor întreba: dar popa acesta ce vrea? Apoi d-lor și fraților, eu vă declar, că nu voesc altceva, decât ceea-ce și Dumnezeu voeste, adică: pace pe pământ și între oameni bunăvoire.

Pacea țării e turburată, cetățenii patriei sânt învrăjbiți și desbinați în partide politice, gata a se mânca unele pe altele.

Guvernul și parlamentul, chemat a restabili pacea și a da o nouă îndrumare mai bună afacerilor statului, spre mulțamirea obștească, în loc de a urma împăcarea spiritelor și aplanarea neînțelegerilor, încă a mai mărit răul, punându-se în conflict fațiș cu coroana. Urmarea conflictului a fost: concedierea guvernului și apoi disolvarea parlamentului.

Și cum coaliția, pe care se răzima guvernul, s'a prăbușit cu toată puterea ei formidabilă: Conte Khuen Héderváry în calitate de ministru prezident însărcinat, să formeze un guvern nou, în afară de partidele politice ezistente, s'a prezentat în fața țării cu un program de muncă, care prevede nevoile țării, reformele necesare, sociale și economice, în special

reforma legii electorale *pe baza sufragiului universal și a egalității politice de drept*.

Dar cum un guvern constituțional nu poate lucra fără parlament și nu-și poate ezeceuta programul, dacă în parlament nu se va asigura de sprijinul unul partid de guvernament, în privirea acestei necesități s'a format și s'a constituit „partidul național al muncii“, cu programul guvernului Khuen.

Urmând invitației Dumneavoaștre, eu am primit candidarea de deputat cu programul acestui partid, nu din interes personal, sau de partid, ci călăuzit de un ideal mai înalt; căci, deși ca cetățean, din punct de vedere politic sunt membrul națiunii ungare unitare și indivizibilă, cum mă vedeți însă, din punct de vedere etnic, aparțin naționalității române, sunt român și preot al bisericii gr. or. naționale române. Ca atare mă prezint înaintea D-voastră și protestez cu toată hotărîrea în contra insinuațiilor răutăcioase, că m-aș fi renegat și deslipit de neamul meu, fiind caracterul meu românesc un atribut firesc și inerent individualității mele, care nici un partid politic nu-l poate da, nici lua.

În situațiuni grave însă, când se arată vre-o primejdie pentru țară, socotesc, că fii patriei, de orice naționalitate, și dacă ar avea oarecari supărări între sine, trebuie să-și dea mână și a se uni cu toții în fața primejdiei după exemplul lui Temistocle,

care văzând patria sa în pericol, a zis adversarului său Aristide: „Să lasam ura aici la porțile patriei, și când ne vom întoarce din serviciul comun, să o începem iarăși, de voiești“.

Guvernul lui Khuen nu a venit să se războiască, ci ca să facă pace în țară; programul său nu jignește interesele îndreptățite ale naționalităților. De aceea deputații naționaliști nu l-au combătut în parlament și nu i-au votat neîncredere. Iar dacă n'au avut motive a-i manifesta neîncredere, ei au comis o mare greșală politică, s'au apropiat cu încredere de acest guvern nou, cu program și o direcție politică ca nouă, împăciuitoare, pentru că chestiunea de naționalități nu se poate rezolvi în chip mulțamitor, decât prin încredere reciprocă.

Alta greșală politică, mai mare a făcut-o conferința electorală decurând ținută la Sibiu, decretând susținerea intactă a programului politic dela 1881, prin care se afișează la locul întâi recăștigarea autonomiei Ardealului, o chestiune de drept public rezolvită în mod definitiv prin legea uniunii.

Agitarea acestei chestiuni a provocat mereu neîncrederea cercurilor conducătoare ale statului, conziderând pe români ca dușmanii unității statului, cari urmăresc tendințe centrifugale. Pentru autonomia Ardealului s'a sistat prin ordin ministerial

activitatea comitetului permanent ales în conferința dela Mercurea în 1869. Pentru autonomia Ardealului s'a făcut procesul Memorandului, s'a condamnat la închisoare comitetul național în 1894, și prin ordin ministerial s'a sistat activitatea partidului național român.

Bărbați cu mare greutate în viața publică a românilor s'au convins de mult, că programul dela 1881 nu corespunde intereselor poporului român. Dr. Al. Mocsonyi, după întemnițarea comitetului național susținea de o necesitate absolută, ca partidul național *să-și schimbe baza de operațiune, tactica și spiritul luptei politice*. Iar „Lupta“, organul autorizat al partidului seria tocmai în ajunul conferinței dela Sibiu, că *programul dela 1881 nu mai poate să rămâie neschimbat*. Conferința cu toate acestea a hotărât, să se țină și mai departe intact programul acesta, cu care episcopii români nu s'au solidarizat nici în trecut și nici acum nu se pot solidariza, iar un program, cu care nu se pot solidariza cei dintâi factori ai vieții publice românești, nu e apt a contribui la ameliorarea pozițiunei poporului român. De aceea episcopii români și-au impus rezervă, retrăgându-se de pe terenul politicii militante.

Sunt însă între români oameni, cari absolut nu mai vreau să se facă politică cu episcopii, ci cu reprezentanții laici.

Aceștia uită trecutul — zice un mare învățat român, profesorul N. Iorga, dela universitatea din București — uită, că viața românilor din Ungaria e viața de sate, satele erau conduse de preoți, preoții aceștia aveau în fruntea lor pe Vlădici și tot ce s'a făcut spre binele cultural, social și politic al românilor, s'a făcut numai prin preoți și Vlădici.

Ca preot al bisericii ortodoxe orientale, — biserică, care nu s'a încercat nici când a se suprapune puterii laice, ci a căutat totdeauna să cultive bunele raporturi cu statul, pentru că prin acordul puterilor, cari conduc societatea, se face întărirea popoarelor, văzând deoparte rezerva clerului înalt, în actuala situațiune politică a țării, și de altă parte dezastrele, ce a suferit poporul român în urma politicii continuată cu îndârjire pe baza programului național opozițional, cu resemnarea de a fi huiduit și osândit, chiar, eu am primit ca baza comună de cooperare programul partidului muncii cu convingerea, că în cadrele acestui program alături de interesele generale ale țării, să pot asigura și promova și interesele speciale culturale-religioase ale poporului român.

În aceasta convingere mă întărește declarația categorică, ce a făcut-o organizatorul partidului muncii, marele bărbat de stat, contele Stefan Tisza în memorabila vorbire dela Oradea-mare, zicând : „Trebuie

să le recunoaştem (naţionalităţilor) dreptul de a-şi *conserva, îngriji şi desvolta limba, religia şi cultura*. Nu trebuie să le luăm, în nume de rău că ţin la aceasta. Nu trebuie să ne împiedecăm în aceea, că românul se simte şi se numeşte român, slovacul slovac, sârbul sârb. Pentru faptul, că ei nu-şi deneagă naţionalitatea, noi nu putem, decât să ne punem pe punctul de vedere al adevăratei frăţietăţi faţă de ei. Aşa să ne purtăm faţă de ei, aşa să gândim şi aşa să simţim! Trebuie să îmbrăţişăm ori-ce interes îndreptăţit al lor şi sentimentele adevăratei frăţietăţi trebuie să le trecem în comunicarea socială cu ei şi în viaţa publică oficială" etc.

Dar contele Tisza merge şi mai departe. El e cel dintâiu bărbat de stat ungar, care recunoaşte fără încunjur comuniunea de interese culturale ale românilor din Ungaria cu cei din România şi interesul comun, ce-l au românii şi maghiarii pentru conservarea existenţei lor. „Oare în sudul Europei — zice el — nu rassa maghiară şi cea română formează cele două naţiuni, cari nu sunt înrudite cu nime, cari în ele inele trebuie să caute puterea de conservare, care trebuie să ţină la olaltă, dacă vreau să dea piept cu curenţi de popoare mai puternice şi cu mult mai numeroase? Şi dacă românii de pe teritoriul Ungariei se simţesc români, dacă inima lor bate mai tare la cugetul, că dincolo de Carpaţi

spre răsărit există o Românie liberă: e un sentiment pe care eu îl înţeleg pe deplin“.

Deputatul de odinioară al acestui cerc Alexandru Roman a spus în şedinţa camerei ungare dela 13 Decembrie 1867, că *naţiunea maghiară şi română au o misiune comună providenţială pe locul unde se află*. Iar un mare bărbat de stat al ţării româneşti, pe atunci ministru-president, accentuând interesele reciproce, ce există între români şi maghiari, în discursul ţinut în întrunirea dela Iaşi la 15 Octombrie 1895 zicea: „O dorinţă ne cuprinde pe toţi: ca neînţelegerile şi vrajba dintre români şi maghiari să înceteze şi ca o armonie frăţească să domnească între ei“.

S'ar putea acum, ca cuvintele calde şi binevoitoare ale contelui Tisza, adresate românilor, să rămână fără răsunetul cuvenit din partea cercurilor conducătoare româneşti? Nu, d-lor aceasta nu se poate. Iată de pildă ce scrie organul naţionalist al românilor bănăţeni, „Drapelul“ din Lugos: „In evoluţia chestiei de naţionalităţi din Ungaria însemnează negreşit *discursul lui Tisza dela Oradea-mare un eveniment de o deosebită importanţă*. Tisza recunoaşte pe faţă existenţa chestiunii de naţionalităţi şi necesitatea de stat a duce aceasta chestie la o soluţie, care să mulţumească ambele părţi şi să restabilească acea încredere între cetăţenii de diferită naţionalitate ai

țării, care încredere este astăzi pe deplin compromisă . . . Dar Tisza merge în deosebi față de noi românii și mai departe. Recunoaște, că între poporul maghiar și român, fără privire la frontierele politice există o solidaritate de interese, despre care conducătorii vieții politice n-au voit să știe până acum nimic. Acesta este un fapt, pe care trebuie să-l onorăm acum pe deplin, căci iarăși înseamnă un mare progres față de trecut. N'are a face, dacă astăzi nu sântem pe deplin acord în ceea ce privește consecvențele inevitabile ale acestei constatări. Pentru a ajunge la un acord asupra consecvențelor, este neapărat de trebuință a găsi mai întâiu *baza comună* și marele progres în evoluția chestiei este dat prin faptul, că Tisza a găsit la Oradea-mare această bază comună atât în general, când a proclamat necesitatea de stat a înțelegerii reciproce, cât și în special față de noi românii, când recunoaște solidaritatea de interese între maghiari și români.

Dar aceasta nu e de ajuns. Dacă contele Tisza a găsit baza comună a înțelegerii, trebuie s'o și acceptăm această fără rezervă. Căci, în definitiv programele și partidele politice nu sânt scopuri, ci numai mijloace. Și dacă poporul român nu-și poate asigura interesele îndreptățite și scopurile sale culturale nu le poate realiza prin programul și partidul național, cum s'a dovedit

pe deplin în trecut, socotesc, că ar fi o greșală să nu caute caile și mijloacele pentru asigurarea intereselor și ajungerea acestor scopuri acolo, unde le poate găsi. În privința aceasta ne pot servi de exemplu sașii din Ardeal, cari nu figurează ca partid separat în parlament, ci numai ca o grupare în partidul guvernului, fără ca prin aceasta deputații sași să se fi renegat și deslipit de neamul lor, dinpotrivă, prin politica lor prudentă au avut succese reale, obținând totdeauna sprijinul guvernului întru ocrotirea intereselor și așezămintelor lor culturale, naționale germane. Deputații naționali români din Bucovina deasemenea nu formează partid separat în parlamentul austriac, ci s'au alăturat la partidul social-creștin și în Bucovina lucrurile s'au îndreptat în favorul românilor.

Candidatul de deputat național din cercul Dobra în vorbirea sa de program spunea, că sașii un popor abia de 220.000 locuitori, au 6 gimnazii complete, 2 inferioare, mai multe școli reale, — iar noi trei milioane de români avem numai 4 gimnazii și cel inferior din Brad, pe care cu toate eforturile nu-l putem completa la 8 clase din lipsa de mijloace, pentru că zice: tot candidatul național, statul nouă nu ne dă ajutor, pecând sașilor le-a dat numai anul trecut pentru prefacerea gimnaziului din Brașov, Mediaș și Sighișoara peste 200.000 coroane și vre-o alte 200.000 coroane pentru

ridicarea lefilor preoțești și pentru fondul de penzie al preoților lor, deci fiecare preot săsesc are salar dela 2400 până la 6000 coroane, afară de casă domnească, pământ și pădure. Și de ce-i imbulzește guvernul pe sași cu bani? Răspunde tot același candidat național : Pentru că ei țin cu stăpânirea.

Și atunci întreb eu, dacă acesta e tratamentul sașilor din partea stăpânirii, oare nu au săvârșit păcat neiertat în contra intereselor culturale ale poporului român conducătorii lui, dacă în împrejurările actuale ei ar perzista și mai departe în atitudinea intrasigentă față cu stăpânirea ?

Aceste sînt motivele externe și reale, cari pe mine m'au determinat, să primesc programul partidului inunței și pe baza acestuia candidarea de deputat. În cadrul acestui program voi stărui pe lângă introducerea reformelor necesare economice și sociale, pentru reforma legii electorale pe baza votului universal în sens democratic, din punct de vedere mai înalt : uman și creștinesc, pentru că după învățarea evangheliei toți oamenii sînt egali, bogați ori săraci, domni ori plugari. Voi stărui, ca poporului român să i-se respecte dreptul și libertatea de a-și cultiva, îngriji și desvolta limba, religia și cultura sa, ceace a accentuat și contele Tisza în vorbirea sa dela Oradea-Mare, în consecințe voi stărui să se respecte

autonomia bisericilor românești și ca așezămintele culturale, confesionale să fie împărțite de cuvenitul ajutor din partea statului. Voi stărui mai departe, pentru a se ușura traiul poporului prin asigurarea muncii sale, spre a împedeca emigrările păgubitoare pentru țară, pentru că :

Fie pânea cât de rea
Tot mai bine 'n țara mea.

Rămâne acum, stimați alegători, ca și voi să vă spuneți cuvântul, după ce eu am spus al meu, asigurându-vă, că voi lupta pentru binele vostru al tuturor, în ciuda tuturor potrivnicilor și cărtitorilor mei, cari vor să-mi ponegrească numele. Căci, zice-voi și eu cu un mare patriot român Panu : „Ce este numele meu în cumpăna, unde se hotărește soarta țării mele? Da, să piară acest nume, numai țara mea să fie mântuită, neamul meu să fie mântuit!“

ARAD.

Aradi nyomda részvénytársaság könyvengedélye.

17615-1910